

*«Και τι μου χρειάζεται εμένα η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία;»
Η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης
και η ‘απείρως ποικιλόμορφη, αμφίδρομη πάλη
της ομοιομορφίας με τη διαφορετικότητα’*

Πέτρος Πανάου

Επίκουρος Καθηγητής Παιδικής Λογοτεχνίας

Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Περίληψη

Το κείμενο επιχειρεί μια εισαγωγή στο συγκριτικό γνωστικό πεδίο και τις πολλαπλές χρήσεις κι εφαρμογές του, δίνοντας έμφαση στη σημασία και το ρόλο του μέσα στο παγκοσμιοποιημένο συγκείμενο της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας. Ο συγγραφέας του άρθρου πιστεύει πως, καθώς αυξάνεται ο όγκος της έρευνας, των δημοσιεύσεων και των συνεδρίων που εστιάζονται σε θέματα που σχετίζονται με τη συγκριτική μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας, όλο και περισσότεροι μελετητές θα προστίθενται στη διεθνή κοινότητα ακαδημαϊκών, συγγραφέων, εικονογράφων, μεταφραστών, εκπαιδευτικών, εκδοτών και βιβλιοθηκονόμων που συμφωνούν πως αυτό που συμβαίνει σε μια ‘εθνική λογοτεχνία’ δεν είναι πλέον δυνατό να μελετάται ή να εξελίσσεται αγνοώντας το τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο, ή σε γλωσσικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και άλλες κοινότητες που συνυπάρχουν μέσα στην ίδια χώρα. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, αν επιθυμούμε να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του πεδίου της παιδικής λογοτεχνίας, χρειάζεται να απλώσουμε μεγαλύτερα, πιο συγκριτικά, δίχτυα. Απαντώντας το ερώτημα στον τίτλο (‘Και τι μου χρειάζεται εμένα η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία;’) το παρόν κείμενο επισημαίνει ποικίλες ‘χρήσεις’ του συγκριτικού εργαλείου/ πεδίου, με πιο σημαντική την προοπτική που παρέχει για ‘ξεκλείδωμα’ της πολιτισμικής μάχης

ανάμεσα στην ομοιομορφία και τη διαφορετικότητα, η οποία τόσο έντονα χαρακτηρίζει τους σύγχρονους παγκόσμιους και τοπικούς πολιτισμούς.

Η παιδική λογοτεχνία ξεπερνά γλωσσικά και πολιτισμικά σύνορα από τότε που άρχισαν να εκδίδονται για πρώτη φορά στην Ευρώπη του 18^{ου} αιώνα βιβλία και περιοδικά που απευθύνονταν ειδικά σε νεαρούς αναγνώστες.

--Emer O'Sullivan, *Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία*

Όπως παρατηρεί και η O'Sullivan στην πιο πάνω δήλωση (2010: 18), εκ της γενέσεώς της η παιδική λογοτεχνία υπερβαίνει τα γλωσσικά και πολιτισμικά σύνορα. Από την αρχή κίολας της ύπαρξής της, η λογοτεχνία για παιδιά είχε ταυτόχρονα 'εθνοποιητική' και 'διεθνοποιητική' επίδραση. Η ανταλλαγή λαϊκών και λογοτεχνικών παραμυθιών ανάμεσα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα, αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα. Αυτές οι συλλογές ιστοριών λειτουργούσαν από τη μια, εσωτερικά, ως μέσο ενίσχυσης της εθνικής παράδοσης και ταυτότητας, κι από την άλλη, καθώς οι μεταφρασμένες ιστορίες περνούσαν τα σύνορα και συναντούσαν άλλους Ευρωπαίους αναγνώστες, λειτουργούσαν και ως φορείς διαπολιτισμικής επικοινωνίας και κατανόησης. Η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από ακόμα εντονότερη διαπολιτισμική επικοινωνία και ανταλλαγή, προσφέροντας ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο για συγκριτική έρευνα.

Παρολαυτά, η Συγκριτική Λογοτεχνία--'η επιστημονική περιοχή που ασχολείται γενικά με τη διερεύνηση διαπολιτισμικών φαινομένων'--για πολύ καιρό υποτιμούσε και ουσιαστικά αγνοούσε τα βιβλία που γράφονται για παιδιά (O'Sullivan, 2010: 18). Έτσι, παρότι η Συγκριτική Λογοτεχνία έχει καταξιωθεί ακαδημαϊκά από το 19^ο κίολας αιώνα, μόνο σχετικά πρόσφατα έχουν γίνει τα πρώτα βήματα για μια Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία.

Την ίδια εποχή που δημιουργούνταν το ένα ανεξάρτητο Ευρωπαϊκό κράτος μετά το άλλο και η λογοτεχνία διαχωριζόταν σε πολλές εθνικές λογοτεχνίες που

αντανακλούσαν εθνικές ιστορίες και πολιτισμούς, μια άλλη τάση άρχιζε ήδη να λειτουργεί ως ‘αντίποδας της μελέτης της εθνικής γλώσσας και λογοτεχνίας’:

Ενώ οι ‘εθνικές’ φιλολογίες επικεντρώθηκαν αποκλειστικά στη λογοτεχνία που περικλείεται από τα πολιτικά σύνορα ενός κράτους, η συγκριτική λογοτεχνία, ως ένα είδος διορθωτικού μέτρου, πραγματεύτηκε την αποκαλούμενη Weltliteratur ή ‘παγκόσμια λογοτεχνία.’ (O’Sullivan, 2010: 23)

Ο Goethe (1749-1832) ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο ‘Weltliteratur’ (Παγκόσμια Λογοτεχνία). Οραματιζόταν μια διεθνή δημοκρατία των γραμμάτων, η οποία θα μπορούσε να βοηθήσει την ανθρωπότητα προωθώντας την αλληλοκατανόηση και τον αμοιβαίο σεβασμό.

Βέβαια, από το 19^ο αιώνα μέχρι σήμερα, το επιστημονικό πεδίο έχει περάσει από δραματικές αλλαγές, με πιο σημαντική την αμφισβήτηση της εγκυρότητας συγκρίσεων ανάμεσα σε ‘αμιγείς’ εθνικές λογοτεχνίες. Το ακόλουθο εκτενές απόσπασμα από το ‘Comparative Literature, the Transnational, and the Global’ του Djelal Kadir είναι αρκετά διαφωτιστικό:

2. Καθόλη την ιστορική πορεία του επιστημονικού πεδίου, το αντικείμενο της σύγκρισης ήταν συνήθως οι εθνικοί λογοτεχνικοί πολιτισμοί, όπως αυτοί διαφοροποιούνταν από τη γλώσσα, τα οράματα της κάθε γενιάς, τους ιστορικούς σχηματισμούς, και τα γεωπολιτικά σύνορα.

3. Ο ‘Υπερεθνισμός’ περιπλέκει τις συγκρίσιμες παραμέτρους που μέχρι τώρα στηρίζονταν στο έθνος και την εθνικότητα, αμφισβητώντας την απόλυτη αντιστοιχία εθνικών σχηματισμών και λογοτεχνικών πολιτισμών. Ως αποτέλεσμα, η σχέση μεταξύ έθνους και εθνικής λογοτεχνίας δεν είναι πλέον δυνατό να αντιμετωπίζεται απροβλημάτιστα. (2001: 25)

Ο Kadir συνεχίζει υποστηρίζοντας πως σήμερα είναι πολύ πιθανό να συναντήσει κάποιος ‘περισσότερες από μία λογοτεχνικές παραδόσεις εντός των συνόρων ενός κράτους’ (2001: 25). Όπως εξηγεί και η Susan Stan στο άρθρο της για το παρόν ειδικό τεύχος του περιοδικού *KEIMENA*, η παιδική λογοτεχνία στην εποχή της

παγκοσμιοποίησης κινείται ταυτόχρονα προς το παγκόσμιο και το τοπικό. Οι 'εθνικές' λογοτεχνίες εξασθενούν ως έννοιες, δίνοντας τη θέση τους στο παγκοσμιοποιημένο παιδικό βιβλίο από τη μια και το τοπικό (Mayan, Gond, Chinese-Canadian, African-American, κτλ.) από την άλλη.

Μελετητές της παιδικής λογοτεχνίας, όπως ο Paul Jay, καθηγητής Αγγλικής Φιλολογίας στο Loyola University του Chicago, φαίνεται να το συνειδητοποιούν όλο και πιο έντονα αυτό το φαινόμενο:

Η Αγγλική λογοτεχνία καθίσταται όλο και πιο υπερεθνική, είτε αυτή γράφεται από κοσμοπολίτες συγγραφείς όπως οι Salman Rushdie, Derek Walcott, Arundhati Roy, και Nadine Gordimer ή από λιγότερο γνωστούς συγγραφείς που δημιουργούν στο πλαίσιο της χώρας καταγωγής τους ή σε κοινότητες της διασποράς ανά τον κόσμο, από την Ευρώπη και την Αφρική μέχρι την Καραϊβική και τη Βόρεια Αμερική. (2001: 33)

Βασιζόμενος σε αυτές τις παρατηρήσεις, ο Jay εισηγείται η μελέτη των περιοχών που μέχρι σήμερα αντιμετωπίζονταν ως εθνικές λογοτεχνίες (σε αναλυτικά προγράμματα και προγράμματα σπουδών) να οργανωθούν πιο αποτελεσματικά, μέσα από μια προσέγγιση που τονίζει τη σχέση της λογοτεχνίας με τις ιστορικές διεργασίες της παγκοσμιοποίησης. Ο Robert Eric Livingston φαίνεται να συμφωνεί όταν γράφει:

Η μελέτη της λογοτεχνίας, η ακαδημαϊκή ανάλυση κειμένων που παράγονται και καταναλώνονται κάτω από την κατηγορία της λογοτεχνίας, έχει επικεντρωθεί ιστορικά στο πεδίο της έντασης ανάμεσα στην κανονική καθολικότητα και διαδοχικά δείγματα ιδιαιτερότητας, κι αυτοί οι δύο πόλοι μπορούν να συμβάλουν στην πλαισίωση μιας πρώτης προσέγγισης στην παγκοσμιοποίηση. (2001: 147)

Η πρόταση του Livingston έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην περίπτωση της Παιδικής Λογοτεχνίας, επειδή αυτή ιστορικά έχει ασχοληθεί με θέματα καθολικότητας και διαφορετικότητας. Το πεδίο έντασης μεταξύ τοπικού και καθολικού βρίσκεται στην καρδιά της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, αλλά και στην καρδιά των

λειτουργιών της παιδικής λογοτεχνίας ως ταυτόχρονα ‘εθνοποιητικής’ και ‘διεθνοποιητικής’ δύναμης.

Για τον Arjun Appadurai, το κεντρικό χαρακτηριστικό των πολιτισμικών διεργασιών της παγκοσμιοποίησης είναι η ‘απείρως ποικιλόμορφη, αμφίδρομη πάλη της ομοιομορφίας με τη διαφορετικότητα’:

Έτσι, το κεντρικό χαρακτηριστικό του παγκόσμιου πολιτισμού σήμερα είναι οι πολιτικές διεργασίες που αφορούν στην αμφίδρομη προσπάθεια της ομοιομορφίας και της διαφορετικότητας να καταβροχθίσουν η μια την άλλη, για να προκυρήξουν με αυτό τον τρόπο την επιτυχή τους οικειοποίηση των δίδυμων ιδεωδών του Διαφωτισμού για το θριαμβευτικά καθολικό και το σταθερά ιδιόμορφο. (2001: 100)

Όπως διαφαίνεται και από τον επιτυχημένο τρόπο με τον οποίο το άρθρο της Susan Stan προσεγγίζει την παγκοσμιοποίηση και το παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία αποτελεί το πλέον κατάλληλο εργαλείο για ανάλυση της παιδικής λογοτεχνίας στο πλαίσιο αυτού του παγκόσμιοποιημένου συγκείμενου--για ανάλυση της παιδικής λογοτεχνίας στο πλαίσιο, αλλά κι ως ενεργό μέρος, της παγκόσμιας έντασης ανάμεσα στην ομοιομορφία και τη διαφορετικότητα.

Οι συγκριτικές προσεγγίσεις αναπόφευκτα οδηγούν σε εξέταση ομοιοτήτων και διαφορών, καθώς και σε αναλύσεις σχετικών λογοτεχνικών φαινομένων και διαδικασιών. Η ομοιομορφία και η διαφορετικότητα είναι παρούσες στην κάθε λέξη που χρησιμοποιεί ο American Comparative Literature Association για να ορίσει τη Συγκριτική Λογοτεχνία:

Η συγκριτική περιοχή περιλαμβάνει σήμερα συγκρίσεις ανάμεσα σε έργα τέχνης που συνήθως μελετώνται από διαφορετικές ακαδημαϊκές περιοχές, συγκρίσεις ανάμεσα σε διαφορετικές πολιτισμικές κατασκευές από αυτές τις περιοχές, ανάμεσα σε Δυτικές πολιτισμικές παραδόσεις--υψηλής ή λαϊκής τέχνης--και παραδόσεις από μη-Δυτικούς πολιτισμούς, ανάμεσα σε πολιτισμικά προϊόντα λαών πριν και μετά την αποικιοκρατία, συγκρίσεις ανάμεσα σε φυλετικές κατασκευές που ορίζονται ως θηλυκές και αυτές που ορίζονται ως αρσενικές, ή ανάμεσα σε σεξουαλικότητες που

ορίζονται ως εταιροφυλοφιλικές και αυτές που ορίζονται ως ομοφυλοφιλικές, σημασιολογικές τροπικότητες που επικεντρώνονται στη φυλή κι άλλες που επικεντρώνονται στο έθνος, συγκρίσεις ανάμεσα σε ερμηνευτικές διατυπώσεις του νοήματος και 'υλιστικές'/ μαρξιστικές (materialist) αναλύσεις των μεθόδων παραγωγής και διάδοσής του, και πολλά άλλα. (Bernheimer, 1995: 41f)

Όλες οι πιο πάνω συγκρίσεις λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο μιας επιστημονικής περιοχής που έχει κατορθώσει να απελευθερωθεί από την περιοριστική έννοια της 'εθνικής' λογοτεχνίας, επιζητώντας ιδέες, διασυνδέσεις, επηροές και συγκρίσεις πέρα από εθνικά σύνορα και ομαδοποιώντας τα υπό εξέταση έργα με βάση κι άλλα κριτήρια, πέρα από τη χώρα προέλευσης τους. Η μελέτη της Παιδικής Λογοτεχνίας όντως ασχολείται με πολλές από τις θεματικές περιοχές που αναφέρει ο Bernheimer, όμως οι περισσότεροι μελετητές περιορίζονται σε αναλύσεις που δεν ξεφεύγουν από τις 'εθνικές' τους λογοτεχνίες.

Τα τελευταία δεκαπέντε περίπου χρόνια, η συνεργασία ανάμεσα σε μελετητές της Παιδικής Λογοτεχνίας για σκοπούς Ευρωπαϊκών ή διεθνών προγραμμάτων, αποτελεί μια ελπιδοφόρα *υπερεθνική* εξέλιξη. Μπορώ να επιβεβαιώσω μέσα και από τη δική μου, προσωπική εμπειρία, τόσο τη συγκριτική φιλοσοφία που πληροφορεί τα προγράμματα αυτού του τύπου, όσο και την εκπαιδευτική και ακαδημαϊκή τους αξία. Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι και η Συλλογή Ευρωπαϊκού Εικονογραφημένου Βιβλίου II (European Picture Book Collection II - EPBC II - www.epbcii.org), ένα Comenius Multilateral πρόγραμμα το οποίο χρηματοδοτείται από την Ε.Ε. και αξιοποιεί εμπειρίες από μια προηγούμενη συλλογή EPBC, στοχεύοντας να θέσει στη διάθεση εκπαιδευτικών, φοιτητών και ακαδημαϊκών περισσότερα από 60 εικονογραφημένα βιβλία από το σύνολο των 27 κρατών μελών της Ε.Ε. και τις εθνικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές ομάδες που κατοικούν εκεί. Ο διαπολιτισμικός διάλογος τοποθετείται στο κέντρο του προγράμματος EPBC II, καθώς οι εμπλεκόμενοι ενθαρρύνονται να διαβάσουν τις ποικίλες οπτικές ιστορίες της συλλογής (αρκετές από αυτές στο διαδίκτυο) φέρνοντάς τες σε επικοινωνιακό διάλογο μεταξύ τους, και διερευνώντας τα πολιτισμικά τους συγκείμενα. Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα αναλύουν και

συζητούν τα βιβλία της συλλογής μέσα από συγκριτικές προσεγγίσεις, εντοπίζοντας πολιτισμικές, γλωσσικές, λογοτεχνικές, και εικονιστικές ομοιότητες και διαφορές, κι εκτιμώντας τον πλουραλισμό και τη διαφορετικότητα.

Το European Mobility Folktales (EUMOF - <http://www.eumof.unic.ac.cy>) είναι ένα ακόμα παράδειγμα Ευρωπαϊκού χρηματοδοτούμενου προγράμματος (Comenius Multilateral Project) με συγκριτική φιλοσοφία. Συλλέγει Ευρωπαϊκές λαϊκές ιστορίες που περιλαμβάνουν ταξίδια σε 'ξένους' τόπους και συναντήσεις με 'διαφορετικούς' ανθρώπους και πολιτισμούς. Οι ακαδημαϊκοί και εκπαιδευτικοί που συνεργάζονται στο πλαίσιο αυτού του πολύ ενδιαφέροντος προγράμματος σχεδιάζουν εκπαιδευτικό υλικό και παιδαγωγικές στρατηγικές που ενισχύουν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και τις πρακτικές συμπερίληψης, προωθώντας τη διακίνηση (mobility) ανθρώπων, ιστοριών, γλωσσών, ιδεών κι επιτυχημένων εκπαιδευτικών πρακτικών. Εκτός από εκπαιδευτική αξία, συλλογές όπως οι EUMOF, EPBC και EPBC II προσφέρουν και εξαιρετικές ευκαιρίες για συγκριτικό ακαδημαϊκό έργο. Η Ο'Sullivan τονίζει πως,

[...] η συγκριτική παιδική λογοτεχνία ωφείλει να εξετάζει όλα τα σχετικά διαπολιτισμικά φαινόμενα, όπως η επαφή και μεταφορά από μια λογοτεχνία σε άλλη, αλλά και η αναπαράσταση αυτο-εικόνων και εικόνων άλλων πολιτισμών στη λογοτεχνία μιας συγκεκριμένης γλώσσας. (2010: 12)

Ακαδημαϊκοί που εφαρμόζουν συγκριτικές μεθόδους σε κείμενα που προέρχονται από Ευρωπαϊκές ή διεθνείς συλλογές, έχουν τη δυνατότητα να εξετάσουν τα όσα αναφέρει πιο πάνω η Ο'Sullivan (Cotton 2000, Panaou, 2009a, 2009b, 2008a, 2008b, 2006).

Ο Paul Hazard υπήρξε ίσως ο πρώτος που εφάρμοσε συγκριτικές προσεγγίσεις στην ανάλυση παιδικών βιβλίων. Έχοντας ήδη αποκτήσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο χώρο της Συγκριτικής Λογοτεχνίας, ο Hazard γράφει το *Les livres, les enfants et les hommes* [Τα βιβλία, τα παιδιά και οι άντρες (δηλ. οι ενήλικες)] το 1932, σε μια εποχή που η Παιδική Λογοτεχνία γενικότερα δεν υπήρχε καν ως αντικείμενο ακαδημαϊκής μελέτης:

Αν και η προσέγγιση του επιδέχεται αμφισβήτηση, ο Hazard εξέτασε συγκριτικές πτυχές του θέματος, όπως διαφορετικές ιδέες περί παιδικότητας, διαφορετικές παραδόσεις της παιδικής λογοτεχνίας σε διαφορετικές χώρες, και διαφορετικές νοοτροπίες. (O'Sullivan, 2010: 7)

Τον πρώτο κιάλας συγκριτικό μελετητή της παιδικής λογοτεχνίας, απασχόλησαν έντονα ζητήματα τοπικότητας και καθολικότητας, διαφορετικότητας και ομοιομορφίας:

Τα παιδικά βιβλία τροφοδοτούν το εθνικό συναίσθημα, αλλά ταυτόχρονα στηρίζουν και την αντίληψη πως όλοι είμαστε άνθρωποι. Περιγράφουν με αγάπη τις πατρίδες τους, αλλά περιγράφουν και μακρινούς τόπους που κατοικούνται από άγνωστα αδέρφια. Κατανοούν τη βαθύτερη ουσία [essential quality] της δικής τους φυλής, αλλά και κάθε ένα απ' αυτά είναι ένας αγγελιοφόρος που περνά βουνά και ποτάμια, διαβαίνει θάλασσες, και φτάνει στα πέρατα του κόσμου για να χτίσει νέες φιλίες. Κάθε χώρα δίνει και κάθε χώρα παίρνει--αμέτρητες είναι οι ανταλλαγές--κι έτσι, στα χρόνια των πρώτων μας εμπειριών, η παγκόσμια δημοκρατία της παιδικότητας γεννιέται.

(Hazard, 1944: 146)

Γράφοντας το 1932 (η νεότερη χρονολογία στο πιο πάνω απόσπασμα αναφέρεται στην Αγγλική έκδοση), ο Hazard αναπτύσσει έννοιες όπως η 'βαθύτερη ουσία της δικής τους φυλής' ή 'η παγκόσμια δημοκρατία της παιδικότητας', έννοιες που σήμερα δύσκολα γίνονται αποδεκτές. Παρόλαυτά, η εστίαση σε θέματα ομοιομορφίας και διαφορετικότητας, που τόσο έντονα χαρακτηρίζει τη Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία, είναι εμφανής.

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έφερε τη διεθνή αναγνώριση του έργου του Hazard στον τομέα της Παιδικής Λογοτεχνίας. Το παγκόσμιο ενδιαφέρον αγνόησε τις αναφορές στις διαφορές μεταξύ των εθνικών λογοτεχνιών και υπερτόνισε τις ιδέες του για την παγκόσμια δημοκρατία της παιδικότητας. Μετά από τις καταστροφικές συνέπειες του εθνικισμού, οι ουτοπικές ιδέες για

διεθνή αλληλοκατανόηση μέσα από το παιδικό βιβλίο ήταν ιδιαίτερα ελκυστικές. Όπως επεξηγεί ο Carl Tomlinson,

Το κίνημα της παγκόσμιας παιδικής λογοτεχνίας εδραιώθηκε κυρίως μέσα από τις προσπάθειες της Jella Lerman, μιας Γερμανο-Εβραίας που απέδρασε από τη Γερμανία και το ολοκαύτωμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου για να επιστρέψει στην καταστρεμμένη της πατρίδα αμέσως μετά το πέρας του πολέμου. Αποφασισμένη να κάνει κάτι για να εμποδίσει την επανάληψη μιας τέτοιας καταστροφής, η Lerman έπεισε εκδότες από ολόκληρη την Ευρώπη να δωρίσουν παιδικά βιβλία για μια περιοδεύουσα έκθεση βιβλίων. (2003: 1)

Βέβαια, αυτό που συνήθως αμελούν να αναφέρουν οι σχολιαστές του εντυπωσιακού έργου της Lerman, είναι ότι είχε 'επιστρέψει στην καταστρεμμένη της πατρίδα' ως ταγματάρχης του Αμερικανικού στρατού, έχοντας μετατεθεί στο αρχηγείο του Bad Homburg, ως 'σύμβουλος για τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανάγκες των γυναικών και των παιδιών στην περιοχή που βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Αμερικανών' (Lerman, 1969: 13).

Ο πολιτικός στόχος πίσω από την ιδέα για μια Διεθνή Έκθεση Παιδικού Βιβλίου ήταν η απομάκρυνση της Δυτικής Γερμανίας από τη Ναζιστική ιδεολογία και η ενσωμάτωσή της στο Δυτικό κόσμο, μέσα από ειρηνικές και παραγωγικές διεργασίες. Η Lerman μοιραζόταν το όραμα του Hazard για μια 'παγκόσμια δημοκρατία της παιδικότητας', αφού κι αυτή οραματιζόταν 'γέφυρες από βιβλία' που να συνδέουν τα παιδιά όλης της Γης, κάνοντας πραγματικότητα την ουτοπία ενός ενωμένου, ειρηνικού κόσμου. Ενώ όλοι οι μελετητές της Παιδικής Λογοτεχνίας συμφωνούν για τη σημασία της διεθνούς επικοινωνίας μέσω του παιδικού βιβλίου, έχω την αίσθηση πως οι περισσότεροι από εμάς θεωρούμε την ιδέα μιας 'παγκόσμιας δημοκρατίας της παιδικότητας' υπερβολικά ρομαντική και ουτοπική.

Αυτό όμως δε μειώνει την αξία του έργου της Jella Lerman, τόσο για τους νέους της Γερμανίας, όσο και για τα παιδιά όλου του κόσμου. Επιπρόσθετα, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη συμβολή της στην ανάπτυξη της Συγκριτικής Παιδικής Λογοτεχνίας:

H Jella Lerman ξεκίνησε το έργο της στον τομέα του παιδικού βιβλίου επιδιώκοντας τη διεθνή αλληλοκατανόηση και άρα την ειρήνη ανάμεσα στα έθνη. Το όλο έργο όμως ενεθάρρυνε τη σοβαρή ανασκόληση με την παιδική λογοτεχνία. Η διάδοση της γνώσης και της πληροφορίας για το παιδικό βιβλίο σε διεθνή κλίμακα ήταν μια σχεδόν αναπόφευκτη πνευματική συνέπεια. (Morpurgo, 1969: 7)

Η Ο'Sullivan συμφωνεί με αυτή την άποψη:

*Παρ' όλα αυτά, η κριτική στάση απέναντι στην ενθουσιώδη υπερεκτίμηση των πιθανών ευεργετικών επιδράσεων της παιδικής λογοτεχνίας, δεν πρέπει να μας κάνει να ξεχνούμε ότι τα μεταπολεμικά μέτρα για ανάπτυξη της λογοτεχνικής ανταλλαγής με στόχο τη διεθνή αλληλοκατανόηση, ενεθάρρυναν ουσιαστικά μια γενικά ανοικτόμυαλη στάση απέναντι στις λογοτεχνίες άλλων εθνών. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές μέσα από το έργο της *International Youth Library (IYL)* και της ιδρύτριάς της, *Jella Lerman*. (2010: 9)*

Ο Tomlinson θεωρεί την IYL εξαιρετικά σημαντική για τη διεθνή παιδική λογοτεχνία. Γράφοντας το 2003, μας πληροφορεί πως η IYL--η οποία στεγάζεται στο Schloss Blutenburg, ένα παλιό κάστρο κοντά στο Μόναχο της Γερμανίας--αποτελεί τη μεγαλύτερη διεθνή συλλογή παιδικού βιβλίου στον κόσμο, με περισσότερα από πεντακόσιες χιλιάδες βιβλία σε πάνω από εκατό διαφορετικές γλώσσες. Η βιβλιοθήκη προωθεί τη διεθνή ανταλλαγή ιδεών και πληροφοριών μέσα από συνέδρια, εκθέσεις και ποικίλες δημοσιεύσεις, περιλαμβανομένης και της ετήσιας έκδοσης του *The White Ravens*, ενός καταλόγου με σύγχρονα παιδικά βιβλία από όλο τον κόσμο τα οποία προτείνονται για μετάφραση (Tomlinson, 2003: 1). Η IBBY (International Board on Books for Young People) που επίσης ιδρύθηκε από τη Lerman το 1953, είναι ακόμη ένας οργανισμός που στηρίζει τη διεθνή ανταλλαγή της παιδικής λογοτεχνίας και της κριτικής ανάλυσής της, μέσα από διεθνή συνέδρια, την περιοδική έκδοση *Bookbird*, και άλλες πολλές εκδόσεις, δραστηριότητες, και εκδηλώσεις. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού, η IBBY είναι 'ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που

αντιπροσωπεύει ένα διεθνές δίκτυο ατόμων από όλο τον κόσμο τα οποία επιδιώκουν να φέρουν τα βιβλία και τα παιδιά το ένα κοντά στο άλλο' (IBBY, 2011).

Παρά την ουτοπικότητα των ιδεών των Hazard και Lerman για ειρήνη μέσα από το παιδικό βιβλίο, οι προσπάθειές τους συνέβαλαν ουσιαστικά στη διεθνή επικοινωνία, ανταλλαγή ιδεών και διαπολιτισμική κατανόηση μεταξύ 'εθνικών' λογοτεχνιών. Οι δεκαετίες που ακολούθησαν έφεραν αύξηση του ενδιαφέροντος για ανάλυση της παγκόσμιας παιδικής λογοτεχνίας μέσα από συγκριτικές προσεγγίσεις. Κατά τις δεκαετίες του '60 και του '70 παρατηρήθηκε έντονο ενδιαφέρον για τη μετάφραση. Η International Research Society for Children's Literature (IRSCL) ιδρύθηκε το 1970, ενώ οι συζητήσεις περί παιδικής λογοτεχνίας με συγκριτικούς όρους επεκτάθηκαν κατά τη δεκαετία του '80, μέσα από διασυνδέσεις με τη Μελέτη της Μετάφρασης και το σχηματισμό της Θεωρίας των Συστημάτων (Polysystem Theory). Είναι όμως κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες που η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία αναπτύχθηκε σε σημαντικό βαθμό. Από τη δεκαετία του '90 και μετά μια ολοένα αυξανόμενη σειρά από ακαδημαϊκά βιβλία, άρθρα, ειδικά τεύχη σε περιοδικά όπως και το παρόν τεύχος του *KEIMENA*, αλλά και συνέδρια, επικεντρώνονται σε συγκριτικές θεματικές, αποδεικνύοντας το αυξημένο ενδιαφέρον για συγκριτικές πτυχές της Παιδικής Λογοτεχνίας και τη σταδιακή δημιουργία ενός διακριτού πεδίου μελέτης.

Οι Koelb και Noakes περιγράφουν γενικά τη Συγκριτική Λογοτεχνία ως '...όχι τόσο ένα σύνολο πρακτικών ... αλλά περισσότερο μια κοινή οπτική γωνία η οποία αντιμετωπίζει τη λογοτεχνική δραστηριότητα ως μέρος ενός πολύπλοκου δικτύου πολιτισμικών σχέσεων' (1988: 11). Αυτή η περιγραφή ισχύει σε τέτοιο βαθμό για τη Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία, ώστε κάποιοι μελετητές να την εφαρμόζουν χωρίς καν να αντιλαμβάνονται τη συγκριτική φύση της δουλειάς τους. Προσπαθώντας να παρουσιάσει μια δομική πρόταση για το πεδίο της Συγκριτικής Παιδικής Λογοτεχνίας, η O'Sullivan (2010: 12-51) τη χωρίζει στις ακόλουθες εννέα περιοχές:

1. **Θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας**, εννοώντας τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους η γενική θεωρία μπορεί να αξιοποιηθεί για τη μελέτη συγκριτικών πτυχών.
2. **Μελέτη της επαφής και μεταφοράς**, η οποία καταπιάνεται με κάθε είδος πολιτισμικής ανταλλαγής (μετάφραση, πρόσληψη, αλληλεπίδραση κτλ.) μεταξύ λογοτεχνιών από διαφορετικές χώρες, γλώσσες και πολιτισμούς.
3. **Συγκριτική ποιητική**, που περιλαμβάνει την εξέταση πολιτισμικά-συγκεκριμένων ερωτημάτων που έχουν να κάνουν με την ποιητική της παιδικής λογοτεχνίας.
4. **Μελέτη της διακειμενικότητας**, δηλαδή η εξέταση αναδιηγήσεων, διαπολιτισμικών αναφορών και περίπλοκων αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε λογοτεχνίες από διαφορετικές γλώσσες και πολιτισμούς.
5. **Μελέτη της διαμεσικότητας**, το πεδίο που επικεντρώνεται στη σχέση μεταξύ της παιδικής λογοτεχνίας και άλλων αισθητικών μορφών, όπως είναι οι εικαστικές τέχνες, ο χορός, η μουσική, ο κινηματογράφος και το θέατρο.
6. **Μελέτη της εικόνας ή αλλιώς ‘εικονολογία’ (image studies/ imagology)**, η οποία ασχολείται με το πώς ο ένας πολιτισμός αντιμετωπίζει τον άλλο, με εικόνες και αυτοεικόνες και την αναπαράστασή τους στη λογοτεχνία.
7. **Συγκριτική μελέτη λογοτεχνικών ειδών**, η οποία εξετάζει το σχηματισμό και εξέλιξη των διάφορων λογοτεχνικών ειδών της παιδικής λογοτεχνίας εντός συγκεκριμένων πολιτισμικών και γλωσσικών περιοχών, αλλά και από τη μια περιοχή στην άλλη.
8. **Συγκριτική ιστοριογραφία της παιδικής λογοτεχνίας**, που ενδιαφέρεται για τη μελέτη της ιστορίας της παιδικής λογοτεχνίας στις διάφορες χώρες, καθώς και για τα κριτήρια με βάση τα οποία συγγράφονται οι ιστορίες των παιδικών λογοτεχνιών.
9. **Συγκριτική ιστορία της μελέτης της παιδικής λογοτεχνίας**, η μετακριτική πτυχή της Συγκριτικής Παιδικής Λογοτεχνίας που περιλαμβάνει τη μελέτη πολιτισμικά συγκεκριμένων πτυχών της μελέτης

της παιδικής λογοτεχνίας, καθώς και των τρόπων με τους οποίους αυτή κατοχυρώνεται θεσμικά στις διάφορες χώρες.

Θα αποφύγουμε την επανάληψη, καθώς μια αναλυτική ανασκόπηση των κύριων δημοσιεύσεων και άλλου σχετικού ερευνητικού έργου καταγράφεται στο άρθρο της Έλενας Ξενή ‘Ζητήματα που απασχολούν τη Μετάφραση της Παιδικής Λογοτεχνίας’, το οποίο δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος του περιοδικού *KEIMENA*. Αντ’ αυτού θα κατευθύνουμε τον αναγνώστη σε μικρό αριθμό πρόσφατων ή αναμενόμενων δημοσιεύσεων για το θέμα, κάνοντας αναφορά και σε κάποια πρώτα βήματα για τη συγκριτική μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας στον Ελληνόφωνο ακαδημαϊκό κόσμο.

Εμφανώς, κομβικό σημείο για τη Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία υπήρξε η έκδοση του *Comparative Children’s Literature*, της Emer O’ Sullivan. Το κείμενο, που καταπιάνεται με όλες τις πτυχές του επιστημονικού αυτού πεδίου, εκδόθηκε αρχικά στα Γερμανικά και βραβεύθηκε με το ‘IRSCCL Award for Outstanding Research’ το 2001. Μεταφράστηκε στα Αγγλικά το 2005 κι από τότε καθιερώθηκε ως το κλασικό κείμενο αναφοράς. Το παρόν άρθρο έχει στηριχθεί σε μεγάλο βαθμό στο κείμενο της O’ Sullivan, αφού θεωρούμε πως αποτελεί μια γερή βάση πάνω στην οποία μπορεί να στηριχθεί όλη η μελλοντική έρευνα στον τομέα αυτό. Ο συλλογικός τόμος *No child is an island: The case of children’s literature in translation* (2006), τον οποίο επιμελήθηκε η Pat Pinsent και ήταν αποτέλεσμα ενός συνεδρίου που διοργανώθηκε από το NCRCL και το British section of IBBY, περιλαμβάνει συγκριτικές προσεγγίσεις από ακαδημαϊκούς που προέρχονται από διάφορες περιοχές του κόσμου. Ο συλλογικός τόμος της Gillian Lathey, *The translation of children’s literature: A reader* (2006), αποτελεί ένα ακόμη σημείο αναφοράς, κι εστιάζεται σε θέματα που αφορούν στη μετάφραση της παιδικής λογοτεχνίας. Το κεφάλαιο της Maria Nikolajeva, ‘Translation and Crosscultural Reception’ (2011), επίσης αποτελεί μια πολύτιμη πηγή που μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά στο άρθρο της Ξενή για αυτό το ειδικό τεύχος του *KEIMENA*. Σχετική έκδοση με θετικές προοπτικές είναι ο συλλογικός τόμος *Nations of Childhood*, τον οποίο επιμελούνται οι Christopher Kelen και Björn

Sundmark και αναμένεται να κυκλοφορήσει μέσα στο 2011. Το βιβλίο εξετάζει το ερώτημα του πώς η παιδική λογοτεχνία δομεί και αναπαριστά διαφορετικές εθνικές εμπειρίες, ενώ ταυτόχρονα ασχολείται με την αυξανόμενη αμφισβήτηση της ‘εθνικότητας’ της παιδικής λογοτεχνίας η οποία προκαλείται από την αποδυνάμωση του έθνους-κράτους. Τέλος, ένας ενδιαφέρον τόμος με τίτλο *The translation and reception of Grimms’ fairy tales*, καταγράφει με συστηματικό τρόπο τη μετάφραση των παραμυθιών των Grimm εκτός Γερμανίας και την πρόσληψή τους σε διαφορετικές χώρες και περιοχές του κόσμου. Το βιβλίο επιμελούνται οι Gillian Lathey και Vanessa Joosen και αναμένεται να κυκλοφορήσει το 2012.

Στον Ελληνόφωνο ακαδημαϊκό κόσμο, η συγκριτική μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας δε μετρά πολλά χρόνια, αλλά αρχίζει σιγά-σιγά να αναπτύσσεται μέσα από το σχηματισμό μιας μικρής ομάδας μελετητών που ασχολούνται με αυτήν. Η Ελληνική μετάφραση του *Comparative Children’s Literature* της Ο’ Sullivan κυκλοφόρησε το 2010, μετά από στενή συνεργασία των Τσιλιμένη, Πανάου και Ξενή. Οι Πανάου και Τσιλιμένη έχουν επίσης συγγράψει κεφάλαιο το οποίο δημοσιεύεται στο *Handbook of Research on Children’s and Young Adult Literature* (Wolf et al, 2011) και ασχολείται με την Ελληνική μετάφραση του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου. Έχουν επίσης παρουσιάσει εισηγήσεις σε τοπικά και διεθνή συνέδρια, ενώ συμμετέχουν σε κάποιους από τους συλλογικούς τόμους που αναφέρονται πιο πάνω, με κείμενα όπως ‘International Classic Characters and National Ideologies: Pinocchio and Alice in Greece’ ή ‘Hansel and Gretel in Greece: A comparative approach to diverse translations and adaptations in Greek.’ Καθώς αυξάνεται ο όγκος της έρευνας, των δημοσιεύσεων και των συνεδρίων που εστιάζονται σε θέματα που σχετίζονται με τη συγκριτική μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας, αναμένουμε ότι όλο και περισσότεροι μελετητές θα προστίθενται στη διεθνή κοινότητα ακαδημαϊκών, συγγραφέων, εικονογράφων, μεταφραστών, εκπαιδευτικών, εκδοτών και βιβλιοθηκονόμων που συμφωνούν πως αυτό που συμβαίνει σε μια ‘εθνική λογοτεχνία’ δεν είναι πλέον δυνατό να μελετάται ή να εξελίσσεται αγνοώντας το τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο, ή σε γλωσσικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και άλλες κοινότητες που

συνυπάρχουν μέσα στην ίδια χώρα. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, για να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του πεδίου της παιδικής λογοτεχνίας, χρειάζεται να απλώσουμε μεγαλύτερα, πιο συγκριτικά, δίχτυα.

Απαντώντας το ερώτημα στον τίτλο ('Και τι μου χρειάζεται εμένα η Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία;') το παρόν κείμενο έχει καταδείξει ποικίλες 'χρήσεις' του συγκριτικού πεδίου/ εργαλείου. Πιστεύουμε, όμως, πως η πιο σημαντική του χρήση είναι η προοπτική που παρέχει για 'ξεκλείδωμα' της πολιτισμικής μάχης ανάμεσα στην ομοιομορφία και τη διαφορετικότητα που τόσο έντονα χαρακτηρίζει τους σύγχρονους παγκόσμιους και τοπικούς πολιτισμούς. Τα άρθρα της Έλενας Ξενή και της Susan Stan επιδεικνύουν κάποιους τρόπους αξιοποίησης της Συγκριτικής Παιδικής Λογοτεχνίας προς αυτή την κατεύθυνση. Επειδή τώρα πιο πολύ από ποτέ, επιβάλλεται η ανάδειξη και προώθηση των μεταφράσεων και των διαπολιτισμικών ανταλλαγών, τόσο σε σχέση με λογοτεχνικά όσο και με θεωρητικά κείμενα, όλα τα άρθρα σε αυτό το ειδικό τεύχος δημοσιεύονται ταυτόχρονα στα Ελληνικά και τα Αγγλικά.

Βιβλιογραφία

- Appadurai, A. (2001). 'Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy,' in M. Waters (ed.), *Globalization*. New York: Routledge, 92-100.
- Bernheimer, C. Ed. (1995). *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*. Baltimore: Johns Hopkins UP.
- Cotton, P. (2000). *Picture Books Sans Frontiers*. Staffordshire: Trentham.
- Hazard, P. (1944). *Books, Children, and Men*. M. Mitchel (trans.), Boston: The Horn Book.
- IBBY. June. 2011. *International Board on Books for Young People*. <<http://www.ibby.org>>.
- Jay, P. (2001). 'Beyond Discipline? Globalization and the Future of English.' *PMLA*, 16(1): 32-47.
- Kadir, D. (2001). 'Comparative Literature, the Transnational, and the Global.' *Neohelicon*, 28(1): 25-29.

- Kelen, C. & Sundmark, B. Eds. (Expected in 2011). *Nations of Childhood*. New York: Routledge.
- Koelb, C. & Noakes S. Eds. (1988). *The Comparative perspective on literature: approaches to theory and practice*. Ithaca: Cornell University Press.
- Lathey, G. Ed. (2006). *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lathey, G. & Joosen, V. Eds. (Expected in 2012). *The translation and reception of Grimms' fairy tales*.
- Lepman, J. (1969). *A Bridge of Books*. Chicago: American Library Association.
- Livingston, R. E. (2001). 'Glocal Knowledges: Agency and Place in Literary Studies.' *PMLA*, 16(1): 145-157.
- Morpurgo, J.E. (1969). 'Foreword,' in J. Lepman, *A Bridge of Books*. Chicago: American Library Association, 5-7.
- Nikolajeva, M. (2011). 'Translation and Crosscultural Reception,' in S.A.Wolf, K. Coats, P. Enciso & C.A. Jenkins (eds.), *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*. New York: Routledge, 404-416.
- O'Sullivan, E. (2005). *Comparative Children's Literature*. New York: Routledge.
- O'Sullivan, E. (2010). *Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία*. Τ. Τσιλιμένη (επιμ.). Π. Πανάου & Ε. Ξενή (μτφρ.). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Panaou, P., & Tsilimeni, T. (2011). 'The Implied Reader of the Translation,' in S.A.Wolf, K. Coats, P. Enciso & C.A. Jenkins (eds.), *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*. New York: Routledge, 419-427.
- Panaou, P. (2009a). *Complex Crossings: European Picture Books and the Construct of Childness in National, European, and Global Contexts*. Saarbruken, Germany: Lambert Academic Publishing.
- Panaou, P. (2009b). 'What in the nation am I supposed to be? Child and Nation in two picture books from Ireland.' *The Looking Glass: New Perspectives on Children's Literature*, 13(2).
<<http://www.lib.latrobe.edu.au/ojs/index.php/tlg/article/view/139/138>>.
- Panaou, P. (2008a). 'Political and cultural battles in a postcolonial picture book from Wales.' *International Research in Children's Literature*, 1(1), 38-48.

- Panaou, P. (2008b). 'The infinitely varied, mutual contest of sameness and difference in contemporary European picture books,' in J. Harding and P. Pinsent (eds.), *What do you see? International perspectives on children's books illustration*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 35-44.
- Panaou, P. (2006). 'What in the Empire am I supposed to be: Two Picture Books from Europe Propose Opposing Alternatives to Corporate Kinderculture.' *The Journal of Children's Literature Studies*, 3(3), 39 -56.
- Pinsent, P. Ed. (2006). *No Child is an Island: The Case for Children's Literature in Translation*. Staffordshire: Pied Piper Publishing.
- Tomlinson, C. M. (2003). 'The international children's literature movement.' *World Literature Today*, 77(1): 68-72.